לב ע"ב | תני בר קפרא... אפשר דמעיין במניה

ביאור

תני בר קפרא: ששה דברים דינים **נאמרו** לגבי **הפתילה, שלשה** מהם **להחמיר ושלשה** מהם **להקל. להחמיר: אין גודלין אותה** פותלים את החוטים לפתילה **לכתחלה ביום טוב, ואין מהבהבין** חורכים **אותה באור** באש על מנת שיהיה נוח להדליק אותה, **ואין חותכין אותה לשנים** ביום טוב. **להקל: ממעכה** את הפתילה **ביד** על מנת שיהיה נוח להדליק אותה, **או שורה** את ראש הפתילה **בשמן, וחותכה באור** באש **בפי שתי נרות** כפי שהוסבר בסוגיה הקודמת שמניחים את שני צדדיה בשני נרות שונים ומדליקים.

ואמר רב נתן בר אבא אמר רב: עתירי עשירי **בבל** מהאנשים **שיורדים** לגיהנם **הם. כי הא** כמו **דשבתאי בר** בן **מרינוס אקלע** הגיע **לבבל, בעא מנייהו** ביקש מהאנשים שם **עסקא** הלוואה להשקעה בעסק - **ולא יהבו ליה** ולא נתנו לו. **מזוני מיזן** ביקש שיזונו אותו - **נמי** גם **לא דזינוהו** לא הסכימו לתת לו אוכל, **אמר: הני** אלו **מאנשי הערב רב** שעלו עִם ישראל ממצרים **קא אתו** באו והם צאצאים שלהם, והראייה לכך היא **דכתיב: "ונתן לך רחמים ורחמך"** (דברים יג, יח) שה' מבטיח לתת לעם ישראל רחמים, **כל** אדם **המרחם על הבריות - בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו, וכל מי** אדם **שאינו מרחם על הבריות - בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו** ואם עשירי בבל לא ריחמו עליו זה אומר שהם צאצאים של הערב רב.

ואמר רב נתן בר אבא אמר רב: כל המצפה על שלחן אחרים ומתפרנס מאחרים **- עולם חשך בעדו** שכל העולם נראה לו כחושך, **שנאמר** (איוב טו, כג): **"נדד הוא ללחם, איה ידע כי נכון בידו יום חשך"** שאדם שנודד בשביל למצוא את לחמו, היום נראה לו כחושך. **רב חסדא אמר: אף חייו אינן חיים** טובים. **תנו רבנן: שלשה חייהן אינם חיים** טובים, **ואלו הן: המצפה לשלחן חבירו** ומתפרנס מאנשים אחרים, **ומי שאשתו מושלת עליו, ומי שיסורין מושלין בגופו** והוא מתייסר. **ויש אומרים: אף** גם **מי שאין לו אלא חלוק** בגד תחתון **אחד** והוא לא מכסה אותו כראוי ונדבקים לגופו כינים. **ותנא קמא** שלא החשיב את המקרה הזה - משום **שאפשר דמעיין** שיבדוק את **במניה** בגדיו מהכינים.

עיון והלכה

ליפוף חוט ברזל ופתילתו מסביב לשקית

הגמרא הביאה ברייתא שבה נאמר שחל איסור להכין ולפתול פתילה מחוטים קטנים, פעולה זו נקראת בברייתא "לגדול". מהו מקור האיסור להכין פתילה ביום טוב?

רש"י כתב שהפתילה היא כלי במובן זה שאפשר להדליק איתה, ולכן עשיית הפתילה ויצירתה נחשבת לעשיית כלי. **המשנה ברורה (שער הציון תקיד, נב) הקשה** מדוע לא נאסור את טוויית החוטים והפתילות מדין מלאכת אורג, כפי שאסור להכין חוטים בשבת וביום טוב. **הוא תירץ** שהיה ניתן לאסור טוויית פתילות גם מדין אורג, אך האיסור מדין עשיית כלי הוא רחב יותר. **הרב וואזנר (שבט הלוי א, קא) מתרץ** באופן אחר, שמלאכת האורג נאסרה רק כשאדם מכין אותם לצורך שימוש בהם לבגד, ולא לצורך שריפתם כפתילה.

הרב משה הלברשטם (דברי יציב אורח חיים קנב-קנג) למד שיש שני סוגים של פתילת פתילה - בחוטים עבים האיסור הוא מדין קושר, משום שהם לא נהפכים לאריגה אחת, בחוטים דקים האיסור הוא מדין אורג, וגם בפתילה יש לאסור גם מדין אורג וגם מדין תיקון (וכפי שתירץ בשער הציון) **ולכן** כשמסובבים חוט ברזל מסביב לשקית וכך סוגרים אותה היה צריך להיות אסור מדין קושר, רק שאין זה אסור משום שזה עשוי רק באופן ארעי. **כך גם פסק הרב אליעזר מלמד** (פניני הלכה, שבת יג, טז בהערה). **אמנם הרב שלמה זלמן אויערבך** אסר לעשות זאת (שמירת שבת כהלכתה פרק טו, סעיף נב בהערה קעד).

מבט נוסף

המצפה על שלחן אחרים - עולם חשך בעדו

הרב יחיאל מיכל אפשטיין (הגדת ליל שימורים על "צא ולמד") הסביר שכוונת הגמרא היא לומר שאדם שגר אצל אדם אחר ומתפרנס ממנו וכל אכילתו היא ממנו, הרי שהוא משופע ממנו רוחנית, וכך ביקש לבן לעקור את הכל, כלומר, לעקור את כל רוחניותו של יעקב אבינו, על ידי זה שהוא ישב על שולחנו ויאכל משלו, אך כמובן לבן לא הצליח במזימתו. באופן דומה ביאר הרב משה שמיאל (עזר אל עמי עמ' 127) שעם ישראל שאכל על שולחן הגויים בגלות, התרגל לנסות למצוא חן בעיני כל הגויים, וזאת משום שהוא היה סמוך על שולחן אחרים ולכן צריך זהירות רבה לא להיות מושפע מתרבות הגויים.

עין משפט נר מצוה

לב א מיי' פ"ד מהל' יו"ט הל' ז' טו"ש ע"ח טור"ס ס"ק ס"ק ח: לג ב מיי' שם הלכה ג טו"ש ע"ח שם סעיף י: לד ג ד מיי' שם סי' ז ה (מיי' פ"ט מהל' מאכלי אסורין הל' ח' וש"י מהל' מלוה ולוה ס"ב) מתנות עניים הל' ט): לה ו מיי' פ"ד מהל' יו"ט הלכה ח וסכ"ג מהלכות שבת הל' ו' סמג לאוין עט טו"ש ע"ח סי' תקח סעיף ח וסי' שמ סעי' יגן:

לו ז מיי' פ"ג מהלכות יו"ט הל' י' טו"ש ע"ח סי' תקח סעיף ד: לז ח מי' שם פ"ג הלכה יא טו"ש ע"ח סי' תקח סעיף ב:

לח ט מיי' שם פ"ה הלכה ג סמג שם טו"ש ע"ח סי' תקכב סעיף ד: לט י מיי' שם פ"ג הלכה י טו"ש ע"ח סי' תקח סעיף ד:

מ כ ל מ מיי' שם טו"ש ע"ח סי' תקכב סעיף ז:

מא נ מיי' פ"ג שם הלכה יג (ש"ע ס"ח סי' שיב סעי' י' טור שם סי' שנון): מב ס מיי' שם הל' יד סמג שם טו"ש ע"ח סי' תקכ סעיף ה:

תורה אור השלם

1. ולא יִדבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם לְמַעַן יָשוּב יְיָ מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ: דברים יג יח
2. נָדַד הוּא לַלֶּחֶם אַיֵּה יָדַע כִּי כָּכוֹן בְּיָדוֹ יוֹם חֹשֶׁךְ: איוב טו כג

רבינו חננאל

ואין חוהכין הפתילה לשנים בי"ט כו'. דאוקימנה חותכה באור בפי שתי נרות. דפי' כגון שהיתה פתילה ארוכה מכנים קצה הפתילה בפי הנר, וקצתה האחרת בפי נר אחרת ומדליקה באמצע ומנתקת, ונמצאו שתי נרות דולקין. מתרגמין הפתילה בי"ט (מאי מהמיין) עדיר חשיש. פירוש המתעבה בקצה הפתילה כמין נחלה ומתעבה האורה. מותר לחותכה. תני בר קפרא בפתילה ג' דברים להחמיר. אין גודלין אותה לכתחילה בי"ט. ואין מהבהבין אותה באור. ואין חותכין אותה לשנים. הני דברים להקל ממעכה בידי. ושורה בשמן. חותכה באור בפי שתי נרות. אמר רב לבבל כו'. ואמר נמי כל המצפה לשלחן חבירו עולם חשך בגדו. שנאמר נודד הוא ללחם איה נוד'. ת"ר ג' (דברים) שחייהן אינם חיים. המצפה לשלחן חבירו. ומי שאשתו מושלת עליו. ומי (שאיסורין) (שיסורין) בגופו. ופשוטן הן. אין שובחין חרס ואין חוהכין נייר לבלות בו בליה בי"ט. משום דמתקן מנא. ואין גורפין תנור וכירים. ואם אי אפשר לו לאפות אא"כ גורפו מותר. שרקין ליה תנורא. פירוש שחין פי התנור בטיט כאשר נותנין הפת אא הצלי בתוכו. א"ל רב אשי לרבינא אבן אקרקא דפרח סמכיון לה. כלומר אין אנו נובלין טיט בי"ט. אלא נושלין מן הנפר המלוהלה אשר על שפת נהר שהוא כעין טיט ובו שחין מי התנור. וזה הטיט שבשפת פרח מעבר ירדן מכניען אותו. ואפר כירה מותר לנבל ולטוח בו שאינו בן גיבול. אין מקיפין ב' חביות. אחת מיכן ואחת מיכן לשפוח עליהן הקדירה. ירושלמי משום בנה. שנמצא עושה כמין כירה ועליה הקדירה אחת. אמר רב יהודה דאי מדורתא (ממנה למעלה) [מלמעלה למטה] שרי. פירוש דרך בנין. [אסור כגון שנתן עצים בארץ ואחרים על גבן]. אבל אם אחז הגיע למעלה ונתן אחר ותחתון ועוד אחר ותחתון עד שמגיע למטה בקרקע כיון שאינה דרך בנין מותר.

לב: המביא פרק רביעי ביצה

וקטמא שרי. פכש"י נגבלו ונלוחו בו דלמו בר גבול הוא ומיהמה דלמרינן בשבת (דף יח.) דלפיכו נמיהמ מיס על (ג) הטפר בעלמא הוא מייב משום מגבל דקאמר התם אחד נותן את הספר ואחד נותן את המים הסתמרן מייב א וי"ל דהכא ר"ל קטמא שרי כלומר וקטמא שרי לסמוס הסדקים של תנור אלא יולא לחוור כמו שהוא יבש בלא נתיגת מים עליו ב ועוד יש לומר דה"פ וקטמא שרי כגון שנגבלו מערב יום טוב (ד) ושרי בלא ו [ניבול]:

מלמטה דמעלה אסור. משום דהוי דרך בנין וכן סוי טעמא דמילן וא"ש סיכי מסדרין אלמן שלין לו רגלים על גבי ספסלים אלו דאמתלא מיאימין הספסלים ואח"כ אמיימין עליהם את הלבנים יי"ל דהוא"ל ואין לסם מחיות שרי וכל הני מיילי לאת להו מחיות לגדיים המגיעות לגרגיג ומימה דאמר בשבת (דף לו: ופס) מחזירין הדרס על גבי כירה והתם (דף לג:) קאמר מאן דאית ליה מחזירין דאפילו בשבת מחזירין וי"ל דכל הך מאן דאסרין אלא היכא שאמתן דאלו בלא מחיות אלא אם עשה הלכל בלא מחיות שרי והתם גבי כירה המחיות היו עשויות מתחלה וכן פר"ח גבי ביעבוא כגון שיש בילים מבלן ובילים מבלן וא"ל על גבינהן ואסור אחת אחרת ולא כפי' רש"י שפי' בילים שמסדרין על גבי אסכלא דכיון דליכא מחיות לא הוי בשר כגון אלא נגיל שלא נגיל כדפרש"ם) וגם פוריא לא מייבי כגון

בגופו ויש אומרים אף מי שאין לו אלא חלוק אחד ות"ק אפשר דמעיין במניה: **מתני'** יאין שובריו את החרס ואין חותכין הנייר לצלות בו מלוח יואין גורפין תנור וכירים אבל מכבשין ואין מקיפין שתי חביות לשפוח עליהן את הקדרה יחואין סומכין את הקדרה בבקעת וכן בדלת ואין מנהיגין את הבהמה במקל ביום טוב ורבי אליעזר בר' שמעון מתיר:

גמ' מ"ש משום דקא מתקן מנא ואין גורפין תנור וכירים תני רב חייא בר יוסף קמיה דרב נחמן יואם אי אפשר לאפות אלא אם כן גורפו מותר דביתהו דר' חייא נפל לה ארייתא בתנורא ביומא טבא אמר לה ר' חייא יחזי דאנא רפתא מעלייתא בעינא יאא"ל רבא לשמעיה טוי לי (ה) בר אוותא ואודהדר מחרוכא א"ל רבינא לרב אשי אמר לן רב אחא מהוצל דמר שרקין ליה תנורא ביומא טבא אמר ליה אנן יאארקתא דפרח סמכינן יוהנ"מ (ו) הוא דצייריה מאתמול אמר רבינא יוקטמא שרי: ואין מקיפין שתי חביות: אמר רב נחמן יאבנים של בית הכסא מותר לצדדן ביום טוב איתיביה יברבה לרב נחמן אין מקיפין שתי חביות לשפות עליהן את הקדרה אמר ליה שאני התם משום דקא עביד אהלא א"ל רבה זוטא לרב אשי אלא מעתה בנה אצטבא ביו"ט דלא עביד אהלא הכי נמי דשרי א"ל התם בנין קבע אסרה תורה בנין עראי לא אסרה תורה וגזרו רבנן על בנין עראי משום בנין קבע ובהכא משום בבורו לא גזרו ביה רבנן יאמר רב יהודה יהאי מדורתא מלמעלה למטה שרי מלמטה למעלה אסור וכן

מכוחל התנור: **רפפא מעייגא בעינא.** כלומר גרפי התנור: **עוי לי חוזא.** עגה לי פוח בתנור. שתנוריהם היו קטנים ופיהן למעלה ותולה עגלי בתוכו וקופס פיו והוא עגלה: **ואוזדר מחרוכא.** עגה יתמתך. כלומר גרוף את התנור עגה יפה בי בטוליו דבר גבוה כמו מרים לו אבן שהוסק בתנור שיגוע בגלי ושולרפו: **דמר.** רב אמר: **שרקין ליה תנורא.** עבדי מדוני טחין סכיבות כמוי פי התנור בטיט עגה יגה תוחו בקמכלי בתוכו שהרוח קשה לגלי ומימה לן מלמא משום דבגול טיט תולה לגשה הוא: **ארקפא דפרח סמכינן.** על שפתו של פרח אלו נמכים בדבר שאין אנו ליריים לנבל טיט שעשה פרח טיט מגובל הוא: **והוא דצייריה מאתמול.** עשה בו סימן ומתקו לגד אחר: **וקטמא שרי.** לנבלו ונלוחו בו דלמו בר גבול הוא: **אבנים של בית הכסא.** אבנים גדולות שמגדלין אותן לשיות כמין מושב תלוי ומוסבין עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא: **דקא עביד אהלא.** שיש לו גג אבל הכא ליכא גג: **אלעגא.** כמא של בנין לבנים וטיט: **בנין עראי.** שאינו לתתקיים: **וסיכא.** גבי בית הכסא משום כבוד הבריות לא גזור: **הלי מדורכה.** היסקם גדול עשוקין לפני בית כירים כדרך בנין עושין לו כתלים מד' רוחות וסודרין עליה למעלה ותומה לאהל: **מלמעה למעה.** לסדר הצעים שבו על כתלים תמלה לעשות עליהם הגג תקורין שדרך בנין הוא: **מלמעלה למטה.** לתמיל תמלה מן הגג וא"מ יסדרו תחתיו עני הכתלים שרי: וכן

דקמקתן מנא באור נמי קא מתקן מנא תני ר' חייא אחותכה באור בפי שתי נרות אמר רב נתן בר אבא אמר רב (ו)בי מחטיין את הפתילה ביום טוב מאי מוחטין אמר רב חנינא בר שלמיא (ז)(משמיה דרב) לעדיי חושכא תני בר קפרא (ח)ו' דברים נאמרו בפתילה ג' להחמיר וג' להקל להחמיר אין גודלין אותה לכתחלה ביו"ט ואין מהבהבין אותה באור ואין חותכין אותה לשנים להקל ד'ממעכה ביד ושורה בשמן וחותכה באור בפי שתי נרות ואמר רב נתן בר אבא אמר רב עתירי בבל יורדי גיהנם הם כי הא דשבתאי בר מרינוס אקלע לבבל בעא מנייהו עסקא ולא יהבו ליה מזוני מיזן נמי לא זינוהו אמר הני מערב רב קא אתו דכתיב יונתן לך רחמים ורחמך (יא)כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו וכל מי שאינו מרחם על הבריות בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו ואמר רב נתן בר אבא אמר רב כל המצפה על שלחן אחרים עולם חשך בעדו שנאמר (יב)נודד הוא ללחם איה ידע כי נכון בידו יום חשך רב חסדא אמר אף חייו אינן חיים ת"ר (יג)ג' חייהן אינם חיים ואלו הן המצפה לשלחן חבירו ומי שאשתו מושלת עליו ומי שיסורין מושלין בגופו ויש אומרים אף מי שאין לו אלא חלוק אחד ות"ק אפשר דמעיין במניה: **מתני'** יאין שובריו את החרס ואין חותכין הנייר לצלות בו מלוח יואין גורפין תנור וכירים אבל מכבשין ואין מקיפין שתי חביות לשפוח עליהן את הקדרה יחואין סומכין את הקדרה בבקעת וכן בדלת ואין מנהיגין את הבהמה במקל ביום טוב ורבי אליעזר בר' שמעון מתיר:

גמ' מ"ש משום דקא מתקן מנא ואין גורפין תנור וכירים תני רב חייא בר יוסף קמיה דרב נחמן יואם אי אפשר לאפות אלא אם כן גורפו מותר דביתהו דר' חייא נפל לה ארייתא בתנורא ביומא טבא אמר לה ר' חייא יחזי דאנא רפתא מעלייתא בעינא יאא"ל רבא לשמעיה טוי לי (ה) בר אוותא ואודהדר מחרוכא א"ל רבינא לרב אשי אמר לן רב אחא מהוצל דמר שרקין ליה תנורא ביומא טבא אמר ליה אנן יאארקתא דפרח סמכינן יוהנ"מ (ו) הוא דצייריה מאתמול אמר רבינא יוקטמא שרי: ואין מקיפין שתי חביות: אמר רב נחמן יאבנים של בית הכסא מותר לצדדן ביום טוב איתיביה יברבה לרב נחמן אין מקיפין שתי חביות לשפות עליהן את הקדרה אמר ליה שאני התם משום דקא עביד אהלא א"ל רבה זוטא לרב אשי אלא מעתה בנה אצטבא ביו"ט דלא עביד אהלא הכי נמי דשרי א"ל התם בנין קבע אסרה תורה בנין עראי לא אסרה תורה וגזרו רבנן על בנין עראי משום בנין קבע ובהכא משום בבורו לא גזרו ביה רבנן יאמר רב יהודה יהאי מדורתא מלמעלה למטה שרי מלמטה למעלה אסור וכן

מסורת הש"ס

ג) נרי' הערוך מוסטין ומין בכמה ב.), ב) [בכרכה ס"ל ולא יכן בערוך ערך הסו ליתא אלא סכי אתא מאי מוחטין עדיי אתא דאוכין], ג) [ותוספתא ס"ג], ד) [שבת קנ:; ע"ש תמנס נרי' רש"י דהכלו דבנס ד"ה כלאבר כשבע לאמתיך לאמתיך], ה) [בכרכ"ל], ו) [בכל כ:], ז) שבת קנב:, ח) [נדה ס"ב], ט) [נדה ס"ב], י) שיבוכן קנ:, ז) [נדה ס"ב], ח) [בכרכ"ל], ט) [ע"ין תוריש דמתקן מלא לקן], ט) [נקמן לג.], ט) כ"ל. ס"ל ל"ריכ ועין בכרכ"ל], ט) [ע"ש תוס' שבת דף קלא. ד"ה כפלא].

הגהות הב"ח

(א) גמ' טוי לי אוחא כ"ל ותוכת בר נמתן: (ב) שם וכ"ג ומ"ל לריכיס כ"ל ותוכת הוא נמתן: (ג) תוס' ד"ה קקמתא וכו' על האפר בעלמא הוא: (ד) באר"ש שנבלו מעייגיו ושריק כלא נגול:

גליון הש"ם

רש"י ד"ה ואין מוסבין ובו' אבל בל תשמיש. עין לקמן דף לג. ע"ש בתי"ד ד"ה לא יוכל:

לעיי רש"י

בראבי"א [בראבי"ל]. אסכלה. פרוטר"א. לרוגן. טרפייר"ר [טרפיירד"ר]. חצובה (בעולה שלוים רבלים).

מוסף רש"י

חוחכה באור בפי שתי נרות. שלם היתם תרוכה. על ידי שיוי מתחר לתמכה. שמתמנס קלה הפתילה כפי הנר אל קלה ל"ל (ד"ל וקלה) הסבי כבי נר אחר ומדלקה בתמנס ומתנתקת ומנתלו שני נרות דולקין (הגהה"ה) ד"ה מ' מ' מס. דאי מדורתא. סיקם גדול. מלמעלה למטה. לאחח הצעים הצלוים בתור ולתת תחתיהם מלמטה. שרי. פי"ש לאין זה מין אהלים, מלמטה למעלה אסור. לתת תחתיהם תמלה לגדיין כרכות מדרך שעושין לפי הגרים ולמדר הצלוים למעלה ד"ש כמין בנים אל ונגג. אמר. סכי בנבנין מלמעלה למטה שני מלמטה למעלה אסור וכן מלאתי בתשובת הגאונים וכן עיקר (עדרבין קא).

מוסף תוספות

א. ועוד מוכח התם בפרק מי שהחשיך (דף קנה:) דטרחיכים שפי בפרדר דלאו בר בגבול דנמנגנו בים זהב ובגבול. ל"פ מתן ע. ולא עדר אי לאו בר בגבול הוא כ"ש שאסור דבשבת נתינתו במים חייב דשריתה הוי בגבול. אם לא יהיו הדגלים ארבע דפים מחוברים בארבע דופני התיבה שאין העולם נהרסים ליתן השולחן על גבי הדגלים בשבת. אלמי הגגות דף יח. תוס' ה.

דשבת. ב. וקמ"ל דלא גזרינן שמא יגבל ברי"ט. שנתנו לו בגיבול. אין מקיפין ב' חביות. אחת מיכן ואחת מיכן לשפוח עליהן הקדירה. אבל אבנים לבית הכסא מותר לצדדן אחת אחת. אמר רב יהודה דאי מדורתא (ממנה למעלה) אלמי הגגות דף יח. ד"ה לא יוכל לאמר דבפסח ארבע דופני הכלים בשבת. אלמי הגגות דף יח. תוס' ה.